

В. А. Левицькавикладач кафедри педагогіки, психології та окремих методик
Луцького педагогічного коледжу**В. К. Ричко**викладач кафедри педагогіки, психології та окремих методик
Луцького педагогічного коледжу

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ХУДОЖНІХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДІ У СФЕРІ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ТА ДИЗАЙНУ

Стаття присвячена одній із актуальних проблем особливостях формування пізнавальних інтересів засобами образотворчого мистецтва та дизайну. Наголошено, що найважливіша роль у цьому питанні відводиться процесу формування й розвитку інтересу до образотворчої та дизайнерської діяльності як специфічної людської форми активного ставлення людини до навколишнього світу, рушійними чинниками якої є потреби, інтереси й цінності. З'ясовано, що «інтерес» – креативна сила актуалізації вибірковості сприйняття й пізнавальної діяльності людини, що виконує функцію орієнтації особистості в соціокультурному середовищі та є головним стимулом самореалізації особистості. Звернено увагу на проблему формування інтересу, де наголошено на тому, що мислення породжує (створить) інтерес як цілісну структуру, яка створює суто індивідуальну систему відносин своїх компонентів (волі, емоції, інтелекту). Зазначено, що, досліджуючи «художній інтерес», варто виокремити, що особистість орієнтована на заняття творчістю у сфері мистецтва (навіть якщо цей інтерес має спочатку пасивний характер, треба припускати потенційну можливість його активації). Досліджено інтерес як явище в історичному контексті. Описано поняття інтересу в історичному, мистецько-педагогічному й культурному ракурсах. З'ясовано, що процес творчості – цілісний, інтегральний процес, а інтерес має креативну (творчу) природу. Звернено увагу на те, що дизайнерська творча діяльність загалом визначається мотивами; діями-цілями; операціями-умовами. Доведено, що пізнавальний художній інтерес позиціонується як засіб навчання в плані розвитку загальної пізнавальної активності. Ця позиція прояву інтересу становить головну особливість педагогічного аспекту проблеми формування пізнавальних художніх інтересів молоді у сфері образотворчого мистецтва та дизайну. Розглянуто чотири етапи розвитку інтересу: зацікавленість, допитливість, теоретичний і пізнавальний інтерес. Доведено, що практичне формування пізнавальних художніх інтересів особистості здійснюється у сфері образотворчого мистецтва та дизайну.

Ключові слова: творчість, художній інтерес, теорія загальної педагогіки, дослідження, дизайн, образотворче мистецтво, дизайнерська діяльність, кваліфікація, мотивація.

Постановка проблеми. Нині важливим чинником у процесі занять художньою творчістю є пізнавальний інтерес як ключовий мотив діяльності особистості. Художня творчість є потужним механізмом духовного перетворення дійсності і стимулом самореалізації особистості в культурному просторі. З огляду на це, актуалізується проблема вивчення феномена формування й розвитку пізнавальних інтересів особистості у сфері образотворчого мистецтва та дизайну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літературних джерел дослідження засвідчив, що проблема формування й розвитку пізнавальних інтересів особистості завжди привертала увагу багатьох дослідників. Проблеми гуманізації освіти на основі дослідження теорії інтересу присвячені теоретичні та практичні дослідження С. Рубінштейна, Б. Ананьєва, М. Беляєва, Л. Божовича, А. Маркової,

В. Мясіщева, М. Цветкова, Г. Щукіної, А. Архіпова, Ю. Бабанського, В. Бондаревського, Н. Гамбург, А. Льовіна, В. Максимової, Ф. Савиної [4]. Про важливість взаємодії освіти й мистецтва зазначають фахівці різних галузей педагогіки, психології, історії та ін. Розробленням теоретичних основ взаємопроникнення мистецтва й освіти займалися І. Від, А. Пес, Д. Лихачов та ін. У різні роки над проблемою теорії інтересу в педагогіці та психології працювали такі видатні дослідники: В. Сухомлинський, А. Алексюк, О. Біляєва, Є. Голанд, Л. Гордон, К. Делікатний. Значний внесок у розв'язання вказаної проблеми зробили видатні педагоги: В. Демиденко, Б. Друзь, Є. Киричук, В. Онищук, В. Шморгун, Є. Рабунський, О. Синиця, О. Савченко, І. Унт та ін. [4].

Питання формування пізнавальних інтересів у сфері образотворчого мистецтва та дизайну з позиції культурологічного й педагогічного підходу

не набуло належного висвітлення, розглядається епізодично.

Мета статті – виявити специфіку формування пізнавальних інтересів у сфері образотворчого мистецтва та дизайну на основі аналізу педагогічної, психологічної, культурологічної й мистецтвознавчої літератури.

Виклад основного матеріалу. У контексті дослідження варто звернутися до істин видатного педагога, класика світової педагогіки К. Ушинського (1824–1871), який у художньому інтересі вбачав ключовий внутрішній механізм успішного свідомого навчання. Він зазначав, що зовнішній прояв поневолення не досягає потрібних результатів, освітній процес позбавлений інтересу і здійснюване примусово нівелює всі прагнення до освітньої діяльності. Однак К. Ушинський переконливо доводить, що не можна все навчання зводити до інтересу, тому що воно потребує й практичної роботи [3, с. 34].

Проаналізувавши комплекс питань, пов'язаних із потребами, інтересами, варто відзначити, що в формуванні творчої особистості майбутнього педагога (в широкому змісті цього слова) першочергову роль відіграють художні інтереси. Проблема інтересу мало вивчена. Філософи, психологи й педагоги зазначали різні версії та трактування поняття інтересу:

- «джерело потенційної активності думки»,
- прояв розумової та емоційної активності,
- аспект уваги,
- прагнення до діяльності,
- аспект волі,
- активатор почуттів,
- фундаментальна людська емоція,
- структура, що складається з потреб,
- прагнення особистості й діяльне ставлення

людини до світу [8].

Дослідник В. Крутецький уважав, що пізнавальний інтерес – це активна спрямованість людини на той чи інший предмет, явище або діяльність, пов'язана з позитивним емоційним ставленням до них. Отже, інтерес, як загальний, так і спеціальний, акцентує той чи інший аспект сприйняття, мислення, світогляду, діяльності особистості, процес цей іде через емоційну сферу. У літературі з філософії дизайну та образотворчого мистецтва існує різне розуміння феномена інтересів. Часто вони розглядаються як явища людської свідомості, що сполучаються з цілями, стимулами, мотивами діяльності. У зв'язку з цим багато вчених сходиться на думці, що «інтерес не можна ототожнювати з якоюсь однією зі сторін психічної діяльності людини, а це є прояв у діяльності всіх сторін особистості в їх різному поєднанні і взаємній зумовленості. Поняття інтересу варто визначити синтетично, тісно пов'язуючи його з поняттям цілісної особистості». У цьому контексті інтерес

тракується як системне психічне утворення, цілісний психічний процес, що долає «свавілля потреб», що спонукає людину до дії й приносить емоційне насичення, сприяючи вибору оптимальних можливостей реалізації цілей. Л. Виготський уважає, що пізнавальний інтерес функціонує як цілісна динамічна тенденція. А. Маркова зазначає, що це інтегральний прояв активності особистості, який не зводиться тільки до пізнавальної активності, що, у свою чергу, може еволюціонувати в особистісну спрямованість [3, с. 54].

Варті уваги дослідження Я. Пономарьова, котрий пояснює інтерес із гіпотези його креативного походження: мислення створює інтерес як автономний енергетичний механізм соціокультурної орієнтації, який, у свою чергу, сам творить спрямованість особистості.

Г. Щукіна науково запропонувала класифікацію інтересів, серед яких цікава позиція у сфері мистецтва, де предметна спрямованість може бути виражена в захопленості особистістю:

- певним видом мистецтва (музика, живопис, графіка, скульптура) і жанром мистецтва (в образотворчому мистецтві – портрет, пейзаж, натюр-морт),
- тематикою художньої творчості,
- матеріалом художньо-творчої діяльності,
- художнім стилем [8].

Аналіз джерельної бази дослідження показав, що за рівнем прояву художні інтереси класифікують:

- за широтою: широкі (інтерес до різних видів, жанрів мистецтва, тем і матеріалами художньої творчості та дизайну) і вузькі (інтерес до окремого виду, жанру мистецтва, до певної тематики й матеріалу художньої творчості та дизайну);
- за глибиною: глибокі (характеризуються творчим ставленням молодого покоління до роботи, прагненням більше дізнатися про види, жанри мистецтва, про тематику, матеріалах і виразних засобах художньої творчості та дизайну) і поверхові (якщо вони спрямовані на зовнішнє задоволення в пізнанні мистецтва й дизайну);

- за стійкістю: стійкі (тривале збереження щодо інтенсивного до образотворчого мистецтва та дизайну, незалежно від характеру складності навчально-пізнавальних і художньо-творчих завдань) і нестійкі (короткочасний інтерес до мистецтва, що залежить від характеру складності навчально-пізнавальних і художньо-творчих завдань);

- за характером прояву: постійні (не залежать від конкретної ситуації) і ситуаційні (інтерес-цікавість, стимульований певною ситуацією, наприклад, під час демонстрації репродукцій творів мистецтва);

- за рівнем впливу: прямі (безпосередній інтерес до образотворчого мистецтва та дизайну)

і непрямі (опосередковані іншою сферою знання або діяльності);

- за активністю дії: дієві (домінантно поглинають, що підпорядковують собі всі сфери особистості: воля, емоції й інтелект особистості повністю поглинені інтересом до образотворчого мистецтва та дизайну) і пасивні (художній інтерес пасивно впливає на інтелектуальну, емоційну й вольову сфери особистості, немає їх цілісного взаємодії);

- за визначеністю дії: стрижневі (певні, спрямовані на конкретний об'єкт пізнання мистецтва або виконання художньо-творчої діяльності) й аморфні (неясні, спрямовані на невизначену галузь об'єктів мистецтва й художньої творчості);

- за спрямованістю дії: стійко-широкі (домінуючі в декількох сферах образотворчого мистецтва та дизайну, наприклад, інтерес до ритму як засобу художньої виразності – у музиці, образотворчому мистецтві, дизайні) і локально-стрижневі (зосереджені в одній галузі, наприклад, тільки в галузі образотворчого мистецтва);

- за ставленням до мети, виконуваної художньо-творчої або навчально-пізнавальної діяльності в галузі мистецтва: процесуальні (до процесу діяльності, засобів досягнення результату) і цільові (тільки до результатів діяльності).

Проте варто зазначити, що всі види інтересів пов'язані між собою [5].

Естетичний, у тому числі художній, інтерес формується так: випадкові ситуації оточення особистості, його безпосереднє спілкування, враження дитинства, влітаючи у його структуру, перетворюють внутрішню – інтелектуальну, емоційну й вольову сфери особистості, визначаючи основний індивідуальний орієнтир – орієнтир діяльності людини [2, с. 14].

Варта уваги класифікація художніх аспектів творчості В. Шубінського, де він структурує як етапи, так і ланки творчості:

- ланка знайомства з новим;
- ланка творчої невизначеності;
- ланка прихованої роботи;
- ланка осяяння;
- ланка розвитку рішень;
- ланка критики, підтвердження й утілення задуму [9, с. 55].

Основними напрямками реалізації проблеми формування пізнавальних інтересів виокремлюється низка ключових для освітніх моментів. Отже, формування художніх інтересів – це довготривалий процес. Уважаємо, що насамперед він потребує особливих умов і залежить від викладача, від правильного встановлення поєднання системи освіти. Молоде покоління отримує дієві знання тоді, коли під керівництвом педагога свідомо та активно, з цікавістю освоюють нові знання. Тому ці вихідні положення дали можливість об'єднати основні етапи процесу форму-

вання художнього інтересу засобами образотворчого мистецтва та дизайну:

- 1) формування поля для появи художнього інтересу – створення сприятливих умов, котрі формують потреби щодо певних видів діяльності;

- 2) формування позитивного ставлення до освітньої діяльності;

- 3) організація діяльності, у якій зароджується художній пізнавальний інтерес [1].

Специфіка освітнього процесу та формування вірного ставлення до навчально-виховної діяльності залежить від численних моментів, саме від знання педагогом рівня готовності молоді до навчання як до серйозної відповідальної й наполегливої роботи; від знання педагогом ставлення особистості до освітнього процесу, до знань, до навчальних дисциплін і зміни цього ставлення протягом курсу навчання, від організації освітнього процесу тощо [1, с. 30].

Провідним фактором формування художнього інтересу є розуміння особистістю змісту і значення освітнього матеріалу; із цієї метою педагогу варто окреслити педагогічну чітку мету, до чого він має сьогодні заохотити молодь, як поінформувати її із цієї теми в цей момент і в перспективі.

Методика ефективного формування художнього інтересу – це існування нового як у змісті виучуваного, так і в самій методиці. Не варто повторювати раніше відому істину на одному й тому самому пізнавальному рівні: варто відкривати нові знання для молоді, знаходити в відомій інформації щось нове, але ключове для глибшого вивчення теми. Наступна умова формування художнього інтересу – це емоційна сфера освітніх занять. Варто прагнути, щоб отримані на заняттях знання формували в молоді певний емоції, активізували духовний внутрішній світ [14].

Отже, аналіз інтересів як ключових чинників дизайнерської та образотворчої діяльності свідчить про те, що наміри цієї роботи виконують низку функцій:

- спонукальна – мотиви зумовлюють вчинки та поведінку людей. Самореалізація молоді залежить від сили мотивів і їх актуалізації,

- регульовальна – поведінка й діяльність пропорційно залежно від типу мотивації, має особистий або колективний характер,

- спрямовувальна – вибір певного зразка поведінки [10, с. 22].

У контексті дизайнерської та образотворчої діяльності виокремлюються такі типи інтересів:

- відповідно до цільової спрямованості: існування; зростання рівня життя; духовні (пов'язані зі зростанням якості життя);

- згідно з характером взаємодії суб'єктів: соціальні (соціальні гарантії, охорона здоров'я, зайнятість); економічні (концентрація трудових ресурсів), творчі;

– згідно з рівнями, інтереси бувають індивідуальні, групові, фірми, регіону, загальнодержавні [7].

Висновки і пропозиції. У результаті дослідження формування і становлення пізнавального інтересу особистості у сфері образотворчого мистецтва та дизайну виявлено, з яких джерел він бере основу для свого розвитку, характер змін інтересів у різних формах занять творчістю. Ми наголошуємо на тому, що формування пізнавальних інтересів особистості є найсприятливішим за умови організації різноманітної творчої діяльності у сфері образотворчого мистецтва та дизайну.

Список використаної літератури:

1. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении / под ред. Г.И. Щукиной. Москва : Просвещение, 1984. 145 с.
2. Бондаревський В.Б. Виховання інтересу до знань і потреби до самоосвіти : книга для учителя. Москва, 1985. 144 с.
3. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. Київ : Віпол, 1987. 96 с.
4. Бойко Н.О. Дидактичні умови формування пізнавального інтересу у школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Харківський держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. Харків, 1999. 19 с.
5. Головань Т. Пізнавальний інтерес як чинник підвищення ефективності процесу навчання. *Рідна школа*. 2004. № 6. С. 15–17.
6. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения : в 2 т. Москва : Педагогика, 1983. Т. 2. 320 с.
7. Киричук О.І. Виховання в учнів інтересу до навчання. Київ : Знання, 1986. 48 с.
8. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів : монографія. 2-ге вид., доп. Харків : Харк. держ. пед. ун. ім. Г.С. Сковороди : О.В.С., 2000. 164 с.
9. Лозова В.І. Пізнавальна активність школярів (Спецкурс з дидактики) : навчальний посібник для пед. ін-тів. Харків : Основа при ХДУ, 1990. 89 с.
10. Морозова Н.Т. Учителю о познавательном интересе. *Психология и педагогика*. 2007. № 2. С. 7–10.
11. Онищук В.О. Шлях до глибоких знань. Київ : Знання, 1999. 47 с.
12. Психология : словарь / под ред. А.В. Петровского и М.Г. Ярошевского. Москва : Политиздат, 1990. 494 с.
13. Пуни А.Ц. Психологические основы волевой подготовки в спорте : учебное пособие. Ленинград : ГДОИФК им. П.Ф. Лесгафта, 1977. 48 с.
14. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. Москва : Педагогика, 1988. 208 с.

Levytska V., Rychko V. Features of the formation of cognitive art interests of youth in the field of pictures of art and design

The article is devoted to one of the pressing problems of the features of the formation of cognitive interests by means of fine art and design. It is noted that the most important role in this issue is given to the process of formation and development of interest in graphic and design activities as a specific human form of an active attitude of a person to the world around, the driving factors of which are needs, interests and values. It was found that "interest" is the creative force of actualizing the selectivity of perception and cognitive activity of a person, which performs the function of orienting a person in a sociocultural environment and is the main stimulus for self-realization of a person. Attention is drawn to the problem of the formation of interest, where it is noted that thinking generates (creates) interest as an integral structure that creates a purely individual system of relations of its components (will, emotion, intelligence). It is noted that exploring the "artistic interest", it is worth noting that the individual is focused on creative work in the field of art (even if this interest is first passive, one must assume the potential for its activation). Interest is investigated as a phenomenon in a historical context. The concept of interest in historical, artistic, pedagogical, and cultural perspectives is described. It has been established that the creative process is a holistic, integral process, and interest has a creative (creative) nature. Attention is drawn to the fact that design creative activity as a whole is determined by: motives; actions – goals; conditional operations. It is proved that cognitive artistic interest is positioned as a means of learning in terms of the development of general cognitive activity. This position of interest is the main feature of the pedagogical aspect of the problem of the formation of cognitive artistic interests of youth in the field of fine art and design. Four stages of interest development are considered: interest, curiosity, theoretical and cognitive interest. It is proved that the practical formation of the cognitive artistic interests of the individual is carried out in the field of fine art and design.

Key words: *creativity, artistic interest, theory of general pedagogy, research, design, visual arts, design activity, qualification, motivation.*